

УДК 911.3

Бірюкова Н.В.*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського***Сучасний стан, природні та соціально-економічні чинники розвитку м'ясної промисловості Житомирської області**

У статті на основі аналізу статистичних даних дається оцінка сучасного стану тваринництва Житомирської області, як сировинної бази для розвитку м'ясної промисловості. З'ясовуються проблеми функціонування його окремих галузей - свинарства, скотарства, птахівництва за минулі роки, які потребують нагального вирішення, зокрема: падіння чисельності поголів'я худоби; низькі показники відтворення та м'ясних якостей тварин; низька рентабельність вирощування худоби та птиці; недостатній рівень державної підтримки дрібних та середніх фермерських господарств, які спеціалізуються на розведенні ВРХ, свиней і птиці тощо. Розглядається структура та динаміка виробництва м'яса провідними підприємствами регіону, а саме ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат» та ТОВ «Інкофуд-Бердичів». Виокремлено загальні проблеми м'ясної промисловості області. Обґрунтовані природні та соціально-економічні чинники, які обумовлюють розвиток і територіальну організацію м'ясопереробної галузі Житомирської області.

Ключові слова: м'ясна промисловість, тваринництво, природні та соціально-економічні чинники, статистичні дані, тенденції, проблеми, Житомирська область.

Бирюкова Н.В. Современное состояние, природные и социально-экономические факторы развития мясной промышленности Житомирской области. В статье на основе анализа статистических данных дается оценка современного состояния животноводства Житомирской области, как сырьевой базы для развития мясной промышленности. Выясняются проблемы функционирования его отдельных отраслей — свиноводства, скотоводства, птицеводства за прошлые годы, требующие неотложного решения, в частности: падение численности поголовья скота; низкие показатели воспроизводства и мясных качеств животных; низкая рентабельность выращивания скота и птицы; недостаточный уровень государственной поддержки малых и средних фермерских хозяйств, специализирующихся на разведении крупного рогатого скота, свиней и птицы и тому подобное. Рассматривается структура и динамика производства мяса ведущими предприятиями региона, а именно ООО «Житомирский мясокомбинат» и ООО «Инкофуд-Бердичев». Выделены общие проблемы мясной промышленности области. Обоснованные природные и социально-экономические факторы, которые обуславливают развитие и территориальную организацию мясоперерабатывающей отрасли Житомирской области.

Ключевые слова: мясная промышленность, животноводство, естественные и социально-экономические факторы, статистические данные, тенденции, проблемы, Житомирская область.

Biryukova N.V. Current state, natural and socio-economic factors of development of meat industry of Zhytomyr region. In the article on the basis of analysis of statistical data, an estimation of the current state of livestock in the Zhytomyr region, as a raw material base for the development of meat industry. The problems of functioning of its separate branches - pig breeding, cattle breeding, poultry farming for the past years, which require urgent resolution, are found out, in particular: the drop in the number of livestock; low reproduction and meat qualities of animals; low profitability of livestock and poultry farming; insufficient level of state support for small and medium farms specializing in cattle breeding, pigs and poultry, etc. The structure and dynamics of meat production by leading enterprises of the region are considered, namely "Zhytomyr Meat Processing Plant" Ltd and "Inkofud-Berdychiv" Ltd. The general problems of the meat industry of the region are highlighted: insufficient amount of raw materials for the continuous production activity; decrease in sales of meat and meat products in the domestic market, as a result of rising prices and falling purchasing power of the population; insecurity of norms of international standards, which makes it impossible to export meat products to the external market. The natural and socio-economic factors that determine the development and territorial organization of the meat processing industry of Zhytomyr region are grounded: labor and water resources, consumer potential, transport and geographic location and infrastructure.

Key words: meat industry, livestock, natural and socio-economic factors, statistical data, trends, problems, Zhytomyr region.

Постановка проблеми. М'ясна промисловість Житомирської області, та України загалом, відіграє вагомую роль у забезпеченні населення якісними продуктами харчування відповідних обсягів. З огляду на це, розвиток даної галузі повинен стати одним із пріоритетних напрямів економічної політики України. Однак процеси, що відбуваються у м'ясній промисловості та чинники які обумовлюють її суттєві зміни, важко оцінити однозначно. З метою визначення основних напрямків руху м'ясопереробної галузі Житомирської області варто проаналізувати її сучасний стан, природні та соціально-економічні чинники її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях вчених географів та економістів знайшли своє відображення різні аспекти розвитку і територіальної організації м'ясної промисловості. Значний внесок у вивчення харчової, і зокрема м'ясної промисловості, у цьому аспекті зробили: П.П. Борщевський, П.І. Гайдучий, Л.В. Дейнеко, Д.В. Крисанов, А.С. Лисецький, І.І. Лукінов, М.Н. Малиш, Б.А. Мельник, А.В. Мурашова, В.П. Нагірна, П.П. Саблук, С.В. Обіход, В.П. Прадун, І.І. Ранця, М.П. Сичевський, З.В. Філончук, О.Б. Шмаглій, В.М. Яценко та багато ін.

Проте, недостатньо відображено у наукових дослідженнях особливості розвитку м'ясної промисловості регіонів України, зокрема Житомирської області, а саме не приділено належної уваги низці питань територіальної організації зон постачання і збуту м'ясопереробних підприємств, основним напрямкам її удосконалення.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану тваринництва, обґрунтування природних та соціально-економічних чинників розвитку м'ясної промисловості Житомирської області.

Виклад основного матеріалу. Вирішальне значення для розвитку і територіальної організації м'ясної промисловості регіонів України має стан справ у тваринництві, що формує сировинну базу для цього виду економічної діяльності.

Тваринництво Житомирщини охоплює низку галузей зокрема: скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство тощо. За минулі роки негативні процеси, які відбувались в аграрному секторі України, також призвели і до складної ситуації в галузі тваринництва регіону Полісся. Так упродовж 2007-2011 років відбулося зменшення поголів'я великої рогатої худоби та свиней, яке обумовлене загальним економічним станом, втратою традиційних зовнішніх ринків для продукції тваринного походження, падінням купівельної спроможності на внутрішньому ринку. Незважаючи на вжиті заходи підприємствами галузі, покращення ситуації у 2012-2017 не відбулося.

Варто зазначити, що природно-кліматичні умови більшої частини поліських територій області з наявністю великих площ природних кормових угідь сприяють розвитку м'ясного скотарства. Утримання великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності та виробництво м'ясної яловичини у області зараз здійснює 121 господарство. Відтворення поголів'я, селекцію і племінну справу в м'ясному скотарстві регіону ведуть 7-м суб'єктів племінної справи, зокрема, 3-и племінних заводи та 4-и племінних репродукторів. Через відсутність державної підтримки розвитку галузі м'ясного скотарства у минулі роки в області спостерігається тенденція скорочення м'ясного поголів'я. Так, з 2010 по 2016 рік поголів'я великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності в

агроформуваннях скоротилось на 3,7 тис. голів (33 %). Доцільно зазначити, що в господарствах населення зосереджено 67 % від загальної кількості поголів'я великої рогатої худоби, а на сільськогосподарських підприємствах лише 33 % [3]. На сьогодні, як свідчать статистичні дані, за поголів'ям великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств Житомирська область займає 7 місце в Україні. Лідерські позиції залишаються за Вінницькою, Полтавською та Хмельницькою областями (рис. 1).

Рис. 1. Поголів'я великої рогатої худоби, тис. голів [4, 5, 6]

У процесі дослідження були з'ясовані основні проблеми у розвитку галузі м'ясного скотарства, а саме: скорочення чисельності поголів'я, зокрема маточного, втрата генетичного потенціалу продуктивності; низькі показники відтворення та м'ясних якостей тварин; низька рентабельність вирощування великої рогатої худоби м'ясного напрямку, що змушує сільгоспвиробників скорочувати наявне поголів'я; недостатня державна підтримка розвитку галузі; зрівняння споживчих цін на високоякісну мармурову яловичину м'ясних порід із м'ясом молочних та комбінованих порід [1].

Розглянемо тенденції розвитку галузі свинарства Житомирської області за 2010-2017 роки, які мали аритмічний характер – поголів'я свиней в окремі роки зменшувалось, а в інші – зростало. В усіх категоріях господарств області станом на 01.01.2017 року утримувалось 160,6 тис. голів свиней, що на 19 тис. голів (10,6 %) менше від минулорічного показника, із яких 70 % утримувалось в господарствах населення.

Розвиток свинарства в організованій сфері виробництва регіону орієнтований на формування спеціалізованого велико-товарного високопродуктивного виробництва. Характерною особливістю галузі є те, що вона функціонує у великому діапазоні – від промислового до індивідуального виробництва, а тому потребує окремого підходу до різних форм господарювання. За кількістю свиней в усіх категоріях господарства Житомирська область займає лише 20 місце в Україні (рис. 2).

Аналіз сучасних тенденцій, який переважно базувався на статистичних даних за минулі роки, дає можливість з'ясувати певні проблеми розвитку галузі

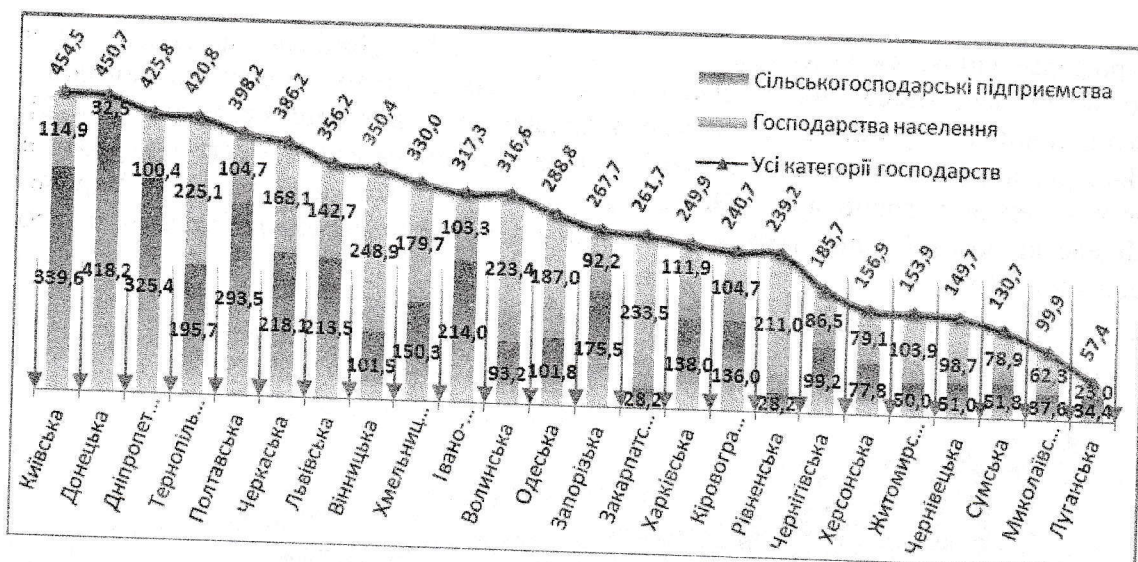

Рис. 2. Поголів'я свиней, тис. голів [4, 5, 6]

свинарства, зокрема: низька продуктивність свиней у неспеціалізованих сільгосп-підприємствах, фермерських, особистих селянських господарствах та низька прибутковість виробництва; недостатня кількість високотоварних спеціалізованих підприємств в окремих районах області; незначні обсяги реалізації племінного поголів'я для товарних господарств суб'єктами племінної справи у свинарстві; інфекційні хвороби (чумка); відсутність інтегрованої системи між виробниками сировини та її переробниками; недостатній рівень державної підтримки ведення селекційно-племінної роботи у свинарстві [2].

Важливою і перспективною галуззю тваринництва Житомирської області є птахівництво. В агроформуваннях області вона зорієнтована на утримання яйценосної птиці (курей, перепелів) та розвиток м'ясного птахівництва з відгодівлі курчат-бройлерів. На теренах області здійснюють діяльність 4-ри спеціалізовані птахівничі підприємства, із них два – з виробництва яєць курячих, одне – яєць перепелів та ще одне – з відгодівлі птиці. Чисельність поголів'я птиці за усіма категоріями господарств станом на 01.01.2017 року склала 6,7 млн. голів.

Аналіз статистичних даних свідчить, що основне поголів'я птиці як яєчного, так і м'ясного напрямів продуктивності в усіх категоріях господарств на 1 січня 2017 року зосереджене у Київській, Вінницькій, Черкаській та Дніпропетровській областях. У цих регіонах поголів'я птиці коливається від 18,6 млн. голів у Дніпропетровській до 28,1 млн. голів у Київській області. Житомирська область за цим показником займає 10 місце (рис. 3).

У процесі дослідження з'ясовано, що у розвитку галузі птахівництва області спостерігаються певні проблеми: незначна чисельність спеціалізованих птахівничих господарств, низька потужність наявних; відсутність підтримки розвитку дрібних та середніх господарств галузі за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів; недостатній рівень залучення інвестицій в організацію роботи спеціалізованого високотоварного виробництва продукції птахівництва [3].

Варто зазначити, що упродовж тривалого часу м'ясопереробна галузь знаходилась у кризовому стані. Надходження в Україну значних обсягів низькоякісної дешевої імпортової м'ясо-продукції призвело до суттєвого зменшення обсягів виробництва регіональними підприємствами. Вжиті, упродовж минулих п'яти років, заходи щодо захисту внутрішнього споживчого ринку та

Рис. 3. Поголів'я птиці, тис. голів [4, 5, 6]

значне розширення асортименту, покращення якості та здешевлення продукції вітчизняних виробників дозволили витіснити імпортні м'ясопродукти з ринку.

На даний час м'ясопереробна галузь Житомирської області включає понад 40 підприємств різних форм власності і спроможна у повному обсязі забезпечити потребу ринку області власною продукцією. У загальному обсязі виробництва продукції харчової промисловості, м'ясопереробна галузь займає понад 15 %.

Розглянемо структуру виробництва м'яса підприємствами Житомирської області, яка за минулі роки значних змін не зазнала. Упродовж 2005 – 2017 років у підприємствах усіх категорій найбільшу питому вагу займала свинина. (за виключенням 2000 року де переважала яловичина), на другому місці яловичина, м'ясо птиці на третьому, найменше вироблялося м'яса кролів, баранини та козятини (рис. 4).

Рис. 4. Структура виробництва м'яса підприємствами Житомирської області

Аналіз статистичних даних свідчить, що за минулі роки спостерігається тенденція до незначного покращення виробництва м'яса у забійній масі. Зростання досягнуто за рахунок заходів з модернізації підприємств галузі, на що інвестовано понад 12 млн. грн. Переважну частку вказаних інвестицій залучено у встановлення нового обладнання на ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат». Також значний позитивний вплив на показники галузі справляє введення в експлуатацію у листопаді 2013 року сучасного м'ясопереробного підприємства європейського

зразку ТОВ "Інкофуд-Бердичів" з білоруськими інвестиціями, проектною потужністю 2,2 тис. тонн продукції у місяць. Упродовж 2016 - 2020 років планується виведення підприємства на проектну потужність.

Дослідження дозволило виокремити загальні проблеми м'ясної промисловості регіону, які необхідно вирішити: недостатня кількість сировини для здійснення безперервної виробничої діяльності м'ясопереробних підприємств; зменшення обсягів реалізації м'яса та м'ясопродуктів на внутрішньому ринку внаслідок зростання оптово-відпускних цін та падіння купівельної спроможності населення; диспаритет цін на м'ясну продукцію та висока собівартість спричиняють збитковість виробництва м'яса; незабезпечення норм міжнародних стандартів унеможливує вихід м'ясопродукції на зовнішні ринки [3].

Розглянемо чинники, що впливають на розвиток та територіальну організацію м'ясної промисловості Житомирської області, зокрема трудові, водні ресурси, споживчий потенціал, географічне положення та інфраструктура.

Потенціал водних ресурсів області як "технологічної сировини" для м'ясної промисловості складає 98,5 %. Житомирська область, у порівнянні з іншими областями України, належить до регіону з низькою водозабезпеченістю. Вона повністю розміщена в межах басейну р. Дніпро. Найбільша частина області належить басейну правої притоки Дніпра – р. Прип'ять (54 %), в басейні р. Тетерів розміщено 38 % її території, в басейні Ірпеня – 3,5 %, в басейні р. Рось – 4,5 %. На території області знаходяться 1822 ставків, більшість з яких належать до басейну Тетерева, вони займають площу 12106 га і мають запаси води, що оцінюються в 152,9 м³. Водозабезпечення промислових підприємств і населення міста Житомир здійснюється з річки Тетерів, міста Бердичів – частково з річки Гнилоп'ять і частково з артезіанських свердловин, міста Коростень – з річки Уж, міста Новоград-Волинського – з річки Случ, міста Малина – з річки Ірша. Водозабезпечення міст Овруча, Радомишля, Коростишева, Андрушівки, Баранівки, селищ міського типу Чуднів, Попільня, Любар, Ружин та інших населених пунктів і потреб сільського господарства здійснюється в основному з підземних джерел.

Особливе значення серед чинників, що впливають на розвиток та територіальну організацію м'ясної промисловості Житомирської області належить людським, зокрема трудовим, ресурсам. Станом на 01.06.2017 року населення Житомирської області становило 1 млн. 235 тис 968 осіб, що складає 2,79 % населення України. Упродовж 2017 р. чисельність населення зменшилась на 4514 осіб - це відбулося за рахунок природного та міграційного скорочень на 3980 та 534 особи відповідно. Залишається суттєвим перевищенням кількості померлих над кількістю новонароджених: на 100 померлих – 55 новонароджених. Кількість зайнятих працівників на підприємствах з виробництва м'яса та м'ясних продуктів Житомирської області у 2017 році становила 2334 особи [3].

Також стримуючим чинником розвитку м'ясної промисловості області є недостатній споживчий потенціал населення. Споживання м'яса птиці становить 50,8 %, свинини – 29,3 %, яловичини – 14,7 %. Тобто населення споживає яловичини удвічі менше, ніж свинини, і в 3,5 разів менше, ніж м'яса птиці. Як зазначають фахівці, яловичина й телятина переважно йде на експорт, (починаючи з 2016 року і м'ясо птиці теж), а в Україні та її регіонах споживається частіше у вигляді консервів і морожених напівфабрикатів.

Аналіз статистичних даних свідчить, що індекси споживчих цін на основні

групи товарів досить високі. За минулі роки (2014-2017 рр.) вони значно зросли. Найнижчі індекси споживчих цін на м'ясо та м'ясопродукти були у 2013 році, проте з 2014 році відбулося різке збільшення індексу, що пов'язано, у першу чергу, зі зростанням цін на м'ясо та м'ясопродукти.

Упродовж минулих двох років фонд споживання м'яса зменшився, однак загальна тенденція до середнього рівня його споживання зберігається, проте це майже у 2 рази менше за необхідну норму (82 кг), ймовірною причиною є підвищення цін на дану продукцію

Розглянемо вплив транспортно-географічного положення та інфраструктури на розвиток м'ясопереробної галузі. Житомирська область розташована в північній частині України, між розвиненими промисловими і культурними центрами Києвом і Львовом, має кордон з республікою Білорусь довжиною 280 км. Транспортно-географічне положення області сприяє прискореному розвитку її АПК, зокрема м'ясної промисловості. Особливо вигідне транспортне сполучення регіону з Києвом, Львовом, Ужгородом, Харковом, Одесою, Мінськом, а також країнами Східної та Центральної Європи. Інфраструктуру області формують такі її види: виробнича, соціальна, ринкова та екологічна. Для розміщення м'ясопереробних підприємств найбільший вплив справляє виробнича інфраструктура, особливо автомобільний транспорт, який експлуатує розгалужену мережу автомобільних шляхів загальною протяжністю 6893 км. Область має 53 залізничні станції, найбільші з них: Коростень, Новоград – Волинський, Житомир, Бердичів, Малин. До складу ринкової інфраструктури входять банківські кредитні установи, консалтингові компанії, товарні фондові біржі, центри зайнятості тощо. Для функціонування підприємств м'ясної промисловості найбільше значення мають банківські установи.

Висновки. Отже, дослідивши сировинну базу та чинники, що впливають на розвиток та територіальну організацію м'ясної промисловості Житомирської області варто зазначити, що природно – кліматичні умови, транспортно-географічне положення та інфраструктура як виробнича так і ринкова, трудові ресурси сприяють розвитку м'ясної промисловості регіону. Проте аналіз соціально-економічних чинників, який базувався на статистичних даних, свідчить, що упродовж минулих років і на сучасному етапі спостерігається негативна динаміка у виробничій діяльності більшості м'ясопереробних підприємств області, зокрема зменшення обсягів реалізації м'яса та м'ясопродуктів на внутрішньому ринку унаслідок зростання оптово-роздрібних цін та падіння купівельної спроможності населення. Стримуючим чинником розвитку м'ясопереробної галузі області є недостатній споживчий потенціал населення. В усіх галузях тваринництва, яке формує сировинну базу м'ясної промисловості регіону, накопичилася низка проблем, які потребують нагального вирішення, серед яких спільними є: падіння чисельності поголів'я худоби; низькі показники відтворення та м'ясних якостей тварин; низька рентабельність вирощування худоби та птиці; відсутність інтегрованої системи між виробниками сировини та її переробниками; застарілі технології вирощування худоби; неякісна кормова база; прискорення інфляції споживчих цін, що негативно вплинуло на споживчий попит; підвищення закупівельних цін на худобу; значне збільшення експорту м'яса та субпродуктів; недостатній рівень державної підтримки дрібних та середніх фермерських господарств, які спеціалізуються на розведенні ВРХ, свиней та птиці, надання переваги великим агрохолдингам, що у свою чергу

призводить до банкрутства вище зазначених агроформувань. Отже, лише вирішення зазначених проблем створить належні соціально-економічні передумови розвитку м'ясної промисловості Житомирської області.

1. Паспорт Житомирської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.zt.gov.ua/images/golovna/soczialno-ekonomichnij-rozvitokoblasti/pasport-zhitomirskoi-oblasti.pdf>.
 2. Програма розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2016-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://agroprom.zt.gov.ua/images/pdf/prog_1.pdf.
 3. Програма розвитку агропромислового комплексу України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uagra.com.ua/analytics/materials/programma-rozvytku-apk-ukrayiny-na-period-do-2020-roku>.
 4. Ринок м'яса в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.poultryukraine.com/data/file/analytics/ptica_yanvar_fevral_2017.pdf.
 5. Статистичний щорічник Житомирщини за 2016 р. / за ред. Г.А. Папинської. – Житомир. Гол. упр. статистики у Житомирській області, 2017. – 650 с.
 6. Статистичний щорічник Житомирщини за 2015 р. / за ред. Г.А. Папинської. – Житомир. Гол. упр. статистики у Житомирській області, 2016. – 650 с.
-
1. Singraphus de Zhytomyr regione [Electronic resource]. – Modus accessum: <http://oda.zt.gov.ua/images/golovna/soczialno-ekonomichnij-rozvitokoblasti/pasport-zhitomirskoi-oblasti.pdf>.
 2. Consequat elit agroindustrial complexus Zhytomyr regionem 2016-2020 [Electronic resource]. – Obvius modum http://agroprom.zt.gov.ua/images/pdf/prog_1.pdf.
 3. Consequat elit agroindustrial complexus Ucraina ad tempus, donec 2020 [Electronic resource]. – Modus accessum: <http://www.uagra.com.ua/analytics/materials/programma-rozvytku-apk-ukrayiny-na-period-do-2020-roku>.
 4. Cibus foro, in Ucraina, [Electronic resource]. Modus accessum: http://www.poultryukraine.com/data/file/analytics/ptica_yanvar_fevral_2017.pdf.
 5. Statistical Yearbook de Zhytomyr regionem 2016, ed. G.A. Pasinski. – Zhitomir. GL. UPR. statistics in Zhytomyr regione, 2017. – 650 p.
 6. Statistical Yearbook de Zhytomyr 2015, ed. per G.A. Pasinski. – Zhitomir. GL. UPR. statistics in Zhytomyr regione, 2016. – 650 p.

Рецензент – кандидат географічних наук Л.М. Кирилюк

Подано до редакції 17.02.2018